

ЛЕКЦІЯ № 4

Тема:

Виховання, школа і педагогічна

думка в Західній Європі в

середні віки та епоху

Відродження

План

1. Розвиток церковної культури.
2. Педагогічна думка і школа в епоху Відродження.
3. Реформація та її політика в галузі освіти та виховання.
4. Єзуїтська система виховання.

Література :

- 1. История педагогики. Ч.І. /Под ред. А.И. Пискунова. – М., 1998. – С.122-140.
- 2. Константинов Н.А., Медынский Е.И., Шабаета М.Ф. История педагогики. – М.: Педагогика, 1982. – С. 15-19.
- 3. Хрестоматия по истории зарубежной педагогики /Сост. и автор ввондных статей А.И. Пискунов, 2-е изд. – М., 1981.
- 4. Хрестоматия по истории зарубежной педагогики /Под. ред. М. Свадковского. – М. – С. 62-171.
- 5. Соколов П. История педагогических систем. – Спб.: Изд-во Богдановнои, 1913.
- 6. Джуриноский А. История педагогики древнего и средневекового мира. – М.: Совершенство, 1999.

У 476 р. послаблена внутрішніми протиріччями рабовласницького ладу Римська Імперія розпалась під натиском німецьких племен. З цього часу в історії Центральної, Західної та Південної Європи почався новий період – **Середньовіччя** (V-XVI ст.).

Ідеологічним оплотом панівних класів феодального суспільства стає **християнство**. Його діячі відкидали античну культуру, як язичну і гріховну, заперечуючи античний ідеал виховання.

Епоху Середньовіччя поділяють на:

V-X ст. – раннє Середньовіччя;

XI - XIII ст. – розвинене або "високе"
Середньовіччя;

XIV - XVI ст. – пізнє Середньовіччя (епоха Відродження).

Культурна спадщина надзвичайно багата (іконопис, готичний і романтичний стиль архітектури, шедеври живопису).

Уперше питання про розробку програми церковного навчання було поставлене філософом-богословом **Аврелієм Августином (Блаженним)**.

У VII ст. (Ірландія, Британія) завдяки чернецтву з'являються **церковні школи**.

Зміст освіти черпався з творів Августина Блаженного.

Освітня програма охоплювала світські та християнські проповіді (мови, історія діалектики, риторика, математика).

■ Основні типи шкіл:

- **монастирські**, що відкривалися при монастирях для хлопчиків, які готувалися до релігійної діяльності ("внутрішні школи") та для синів світських феодалів ("зовнішні школи");
- **єпископські** чи **кафедральні**, що відкривалися при єпископських резиденціях і також поділялися на дві категорії;
- **церковно-приходські**, що утримувалися повітовими священниками.

У внутрішніх школах готували церковнослужителів, ченців, кадри духовенства всіх рангів.

Зовнішні школи готували мирян і осіб мирської служби.

Рівні навчання ранньосередньовічної школи:

I рівень **елементарний** – читання, письмо, лічба, спів (5 років).

II рівень **середній** – тривіум (латинська граматика, риторика, діалектика).

III рівень **підвищений** – квад্রивіум (арифметика, геометрія, астрономія, теорія музики).

Тривіум + квад্রивіум = 7 вільних мистецтв.

Основною книгою для навчання грамоти слугував **Псалтир**. Вивчивши 150 псалмів учні переходили до вивчення латинської абетки, читання і письма.

На старших ступенях шкільного навчання панувала **схоластика** – вид релігійної філософії.

Зміст схоластики, як науки: не відкриття нових законів природи, а спроби представити у вигляді наукоподібної системи релігійне навчання та обґрунтувати його посиланнями на Священне писання.

Мовою школи залишалася мертва, незрозуміла для учнів латинська мова, якою викладалося богослужіння в католицькій церкві.

Осередком освіти та виховання довгий час залишалися **монастирські школи** з аскетичним способом життя (боротьба зі світом і з самим собою).

Ченцям, згідно статутів, пропонувалося багато читати.

"Монастир без бібліотеки, однаково , що фортеця без зброї".

При парафіяльних церквах велося більш-менш систематичне викладання. Так, у **парафіяльних школах** хлопчики навчалися читанню, молитов, латинській мові, церковному співу, рідше письму.

Обов'язки вчителів виконували духовні особи, що отримали навички навчальної роботи.

У парафіяльних школах навчання тривало 5 або більше років.

На початковій стадії навчання вчитель читав матеріал на незрозумілій учням латинській мові, а вони повторювали його вголос. Якщо учні володіли письмом, вони записували урок на дощечці, а потім, вивчивши напам'ять, стирали. Кожен учень повинен був повторити вивчене "без зупинки".

Одним із складових елементів церковної ідеології було уявлення про людину як про гріховну істоту, зобов'язану молитвами і праведним життям спокутувати "первородний" гріх.

Аскетичний спосіб життя, у школах суворі покарання повинні були спокутувати гріхи.

У школах панував беззаперечний авторитет учителя. **Основним "педагогічним" засобом** впливу на учня було фізичне покарання.

Жорстокі тілесні покарання були дуже поширені і схвалювалися церквою, яка вважала, що тілесні покарання сприяють порятунку душі.

Вивчення всіх наук у підсумку зводилося до захисту релігійного підґрунтя.

Граматика – розучування граматичних форм латинської мови, розбір духовних книг, заучування релігійного містичного значення форм і зворотів. **Риторика** – вивчення збірок церковних законів, підготовка церковних проповідей.

Діалектика – диспути на релігійні теми; привчання до захисту релігійних догм.

Арифметика – містичне значення чисел; знайомство з трьома діями, рідше з діленням.

Астрономія – оволодіння розрахунками для встановлення дати Великодня і пророкування за зірками.

Зміст навчальних предметів носив містично-релігійний характер.

Період правління Карла Великого увійшов в історію як "Каролінгське відродження", коли виник потяг до вивчення класичної стародавності та збереження її культури.

У рукописах дійшли твори "золотого" і "срібного" століття римської літератури. Вивчалися твори Вергілія, Горація, Цицерона.

При дворі Карла Великого була створена академія, до якої запросили освічених людей.

Очолив цю академію один із головних діячів шкільної реформи Карла Великого (IX ст.) викладач англосаксонської монастирської школи **Альбін Алкуїн (735-804 рр.)**.

Наприклад: Фрагмент із підручника Алкуїна – англійського монаха-вченого. Він був організатором і керівником монастирської школи в Турі (Франція).

«Що таке життя? Радість від добра, сум від зла, очікування смерті.

Що таке смерть? Неминуча подія, невідома подорож, предмет плачу для живих, здійснення бажань, викрадач людей.

Що таке людина? Раб смерті, що переходить із місця на місце, мандрівник, гість у своєму домі»

Поступово починають розвиватися міста, розширюється торгівля. Усе це породжує прагнення звільнитися від феодалного гніту, від монополії церкви.

Потреба в підготовці молодого освіченого покоління городян викликає до життя новий передовий тип шкіл – **міські бюргерські школи**. Навчання здійснювалося рідною мовою (для магістратських – цехові школи, для купців – гільдійські).

Важлива роль відводилася **Фомі Аквінському**. Його діяльність була спрямована на відпрацьовування віровчення у формі наукового знання.

Твори Ф. Аквінського були основним джерелом вивчення богослов'я в школах підвищеного типу – **колегіях і університетах**.

Це й призвело до занепаду старої церковної школи з граматиною і риторикою. Її витиснули формальна логіка та нова латинь.

При монастирях закладаються вищі школи (6-8 років):

- 1, 2 роки – філософія;
- 3, 4 роки – богослов'я, церковна історія і право;
- 5, 6 років – поглиблене богослов'я.

Ступінь бакалавра (13 років навчання), випускники – магістри богослов'я (вищий духовний сан).

У зв'язку зі зростанням схоластичних шкіл з'явилися люди, що займалися педагогічною працею.

Учителі й учні об'єднувалися в корпорації, які називали **університетами** (артистичний, юридичний, медичний, богословський).

Розширюються рамки книжкової вченості. В XV столітті в Західній Європі налічувалося більш 80 університетів, у XVI ст. – 109.

Лицарська освіта:

Середньовіччя
виробило таку форму
освіти як – **учнівство**.
Сюди відносилося
виховання купців,
ремісників і дітей
феодалів (лицарство).

**Зміст лицарської
освіти** становили "сім
лицарських чеснот": їзда
верхи, плавання,
володіння списом,
мечем, щитом,
фехтування, полювання,
гра в шахи, уміння
складати і співати вірші.

Етапи виховання лицаря

- **До 7 років** хлопчики залишалися у своїй родині; молодші сини вправлялися в лицарських чеснотах і навчалися у капелана замку релігії, читанню і письму.
- **У 7 років** відправлялися до замку вищого феодала (**сюзерена**). Школою шляхетного хлопчика був двір відомого лицаря, де він виконував обов'язки пажа при дружині сюзерена.
- **14 років** - в урочистій обстановці вручається меч; хлопчик ставав зброєносцем сюзерена, супроводжував його у походах, на полюванні, турнірах.
- **21 рік** - посвята в лицарі.

Жило лицарство, згідно з відомим девізом:
"Душу – Богові, життя – королю, серце – жінці, а честь – собі".

Освіта для жінок:

Освіта дівчат знатного походження стояла трохи вище, ніж освіта юнаків. Вони отримували освіту в жіночих монастирях.

Починаючи з XIII століття у зв'язку з економічною переорієнтацією європейських країн на буржуазні відносини шкільна освіта переживає кризу. Викладання багатьох дисциплін зводиться до мінімуму. Антична література майже зовсім зникає, вивчаються твори повчального змісту. Зубріння та тілесне покарання займають велике місце.

Усе це дає підставу гуманістам епохи Відродження охрестити його "темними віками".

Єдиними навчальними закладами, що зберегли традиції, були університети.

Педагогічна думка і школа епохи Відродження

Ця епоха охоплює (XIV – XVI ст.). Людство завдячує їй за визнання цінності людини як особистості вартої уваги і вивчення.

Вихідною датою Західного Відродження прийнято вважати 1453 р., коли турки захопили Константинополь. Учені з грецькими рукописами переїхали в Італію, де відроджували Платонівський античний світ.

Назва епохи (Відродження) пов'язана з прагненням встановити наступність з Античністю шляхом відродження класичної стародавності.

В епоху Відродження отримують розвиток математика, астрономія, механіка, географія, природознавство. Це час великих винаходів і відкриттів у різних галузях знань. Епоха Відродження ознаменована винаходом друкарства в Європі, відкриттям Америки, морського шляху в Індію.

Виникає підвищений інтерес до античної культури, відхиляються релігійні уявлення про потойбічне життя, посилюється інтерес до знань.

Ідеал гармонійного розвитку особистості дитини, проголошений античною педагогікою, знову визначає напрямок педагогічної думки.

Ця ідея знайшла своє практичне втілення у створеній в 20-х роках XV ст. в Італії у знаменитій школі **Вітторіно де Фельтре** (1378-1446 рр.) при дворі герцога Мантуанського (у Північній Італії).

Освіту знаті здійснювали педагоги-гуманісти. Герцог запросив Вітторіно навчати своїх дітей.

"Я приймаю запрошення тільки за тієї умови, що Ви ніколи і ні за яких умов не будете вимагати від мене чогось мене або Вас невартого. Я буду залишатися у Вас тільки доти, поки ваше життя буде гідне поваги".

Італійська знать відправляла дітей у цей навчальний заклад. У школу педагог приймав і обдарованих дітей з бідних родин. Маркіз Мантуанський надав Вітторіно кращий зі своїх палаців. Вітторіно назвав його "Будинок ігор". Місцерозташування школи було чудове – біля озера "Педагогіум".

«Будинок щастя» мав значні розміри. Достатньо сонця і повітря. Вважалося, що краса і привабливість сприяють здоровій розумовій обстановці. «Будинок щастя» був оточений з трьох сторін луками. Тут діти грали.

Вітторіно прибрав з палацу розкішні меблі, зайві прикраси. Вихованці жили в однакових умовах. Покарання у випадку провини були однаковими для дітей знаті і для бідних.

Вітторіно не мав інших інтересів, окрім дітей. Він їх навчав, їв, грав з ними, ходив на екскурсії, опікувався здоров'ям дітей, їхнім фізичним розвитком.

Розповідають, що одного разу він побачив вихованців, які гаряче розмовляли. Переконавшись, що вони говорили про навчання, звелів приєднатися до інших.

Вітторіно де Фельтре був пропагандистом гуманістичного виховання, яке полягало в гармонійному розвитку особистості. Використовував метод Квінтіліана.

Початкові відомості про арифметику повідомлялися дітям за допомогою ігор.

У школі вчили математику, алгебру, астрономію, історію, астрологію.

Вчитися приїзжали з Німеччини, Франції, Греції.

Багато чого відповідало християнській традиції, дух аскетизму - для зміцнення чесноти.

Реалізацію громадянського обов'язку гуманісти бачили в трудовій діяльності, яка ставала частиною поняття цілісної особистості.

Томас Мор

(1478-1535 рр.)

Англійський гуманіст, жив у той час, коли вівці поїдали людей, коли зароджувався капіталістичний лад.

У своєму творі "Утопія" Мор шукає вирішення соціальних проблем у відмові від приватної власності, в організації соціалістичного суспільства.

У Т. Мора знаходимо ідею поєднання навчання з виробничою працею. Уперше в історії він підійшов до думки про необхідність знищення протилежності між фізичною і розумовою працею, наука - надбання суспільства.

Окремі місця "Утопії" мають відбиток історичної обмеженості, в цілому, спроба свідчить про вийняткову сміливість і глибокі думки великого соціаліста-утопіста.

З кінця XV ст. нова політична ситуація в Європі, пов'язана з появою абсолютних монархій, підштовхнула до переосмислення ідеалу виховання. Людина, позбавлена політичних свобод, шукає культ знань.

У XVI столітті проти схоластичної системи навчання виступили найбільші представники літератури. У своєму знаменитому сатиричному творі "Похвала дурості" (1509-1511 рр.) нідерландський гуманіст **Еразм Ротердамський** (1469-1536 рр.) висміює середньовічні училища, які, як він пише, становлять собою якусь суміш "товченого млина з катівнею для катувань".

Через 20 років великий гуманіст знову повертається до цієї теми і пише трактат про моральне виховання дітей, основними завданнями якого визнає поряд з вихованням благочестя та почуття обов'язку, розвиток інтересу до знань.

Ф. Рабле

(1483-1553 pp.)

Знаменитий французький письменник- гуманіст, у своєму романі "Гаргантюа і Пантагрюель" в загальному плані висміює середньовічне життя, що минає. Не залишив без висміювання схоластичне навчання. Його герой Пантагрюель – велетень, що з'їдає за раз смаженого бика, сам особисто нищить ціле військо. У відповідному масштабі протікає і виховання.

Як виховувався Гаргантюа

Йому рекомендували великого доктора-софіста. Він навчив хлопчика абетці так добре, що він міг назвати напам'ять усі букви у зворотному порядку: пішло в нього на це 5 років і 3 місяці. Змінилися вчителі.

- Евдемон Панократ домагається того, що ...
- нове виховання дорожить часом (встає о 4 ранку);
 - посилені ранкові розумові заняття змінюються грою на повітрі;
 - за їжею довідується багато корисних порад;
 - вивчає математику за допомогою наочного приладдя;
 - займається музикою;
 - військово-лицарське мистецтво;
 - вечірні розваги;
 - астрономія в спостереженні за зоряним небом;

Гаргантюа згадує, що його батько Грангузьє приклав багато зусиль, щоб його син удосконалювався в науці. Рабле цікавило виховання привілейованих класів.

Книга Ф. Рабле – це гімн справжній реальній науці, що облагороджує і гуманізує особистість людини.

Один із найбільш прогресивних мислителів Франції **Мішень Монтень** (1533-1592 рр.) у творі «Досліди» представив концепцію людини нового часу, освіченої, що критично мислить. Згідно з М. Монтенем основу знань складає досвід.

Томмазо Кампанелла

(1568-1639 рр.)

Будучи монахом виступав за підготовку повстання з метою звільнення Калабрії від Іспанського панування. Засуджений до довічного тюремного ув'язнення.

Свою "Утопію" він написав в 1602 р. в ув'язненні. Так само як Мор, відмовившись від приватної власності, проголошує комуністичну організацію суспільства.

Кампанелла з логічною послідовністю підійшов до наступних вимог педагогіки:

- суспільний характер виховання;
- поєднання навчання із труднощами і гімнастикою;
- загальна і всебічна наукова освіта;
- рівна освіта для чоловіків і жінок.

Місто Сонця

1. Вид і устрій міста.
2. Освіта і правління.
3. Про правителів (Міць, Мудрість, Любов).
4. Легкість засвоєння наук за допомогою картин.
5. Правитель Любов.
6. Про одяг, виховання і вибори.
7. Обрання верховного правителя.
8. Спільність життя та занять і розподіл їх між жінками.
9. Про воєнну справу.

Вершиною педагогічної думки гуманізму стала концепція іспанського філософа, психолога і педагога **Хуана Луїса Вівеса** (1492-1540 рр.). Концепція полягає в тому, що процес навчання не можливий без проникнення в закономірності пізнання, без урахування психофізіологічних можливостей.

Проголошуючи людину центром світобудови, гуманізм Відродження відбив прагнення епохи до ідеалу гармонійного його розвитку. До початку XV ст. виявилось протиріччя між ідеалом і реальними можливостями. Ідеал, що висувався епохою Відродження (акторська, творча, духовна) був не потрібний для ділового буржуа.

Реформація і її політика в галузі освіти й виховання

На межі XV-XVI ст. гуманістична думка охопила Англію, Нідерланди, Швейцарію та інші країни. З'являються реформаційні рухи, що боролися з католицизмом.

Рух Реформації пов'язаний з рухом німця Мартіна Лютера, француза Жана Кальвіна, швейцарця Ульріха Цвінглі.

Вимоги Реформації:

- перебудова релігійної свідомості суспільства;
- скасування церковної обрядовості за осмисленням людиною Біблії.

Реформатори розгорнули організацію загальної освіти, початкового навчання рідною мовою. Ці ідеї черпалися з практики "Братських громад". Перебудова середньої та вищої школи реформаційним рухом здійснювалися однодумцями Лютера – Пилипом Меланхтоном (1497-1560 рр.) і Йоганном Штурмом (1507-1587 рр.).

Головна мета: розробка раціонального змісту освіти і виховання.

Передбачався зв'язок середньої школи, що дає загальний розвиток учням, і вищої, у функцію якої входила професійна підготовка.

Першим навчальним закладом, що став еталоном європейської школи стала **гімназія**, створена у 1538 р. у Страсбурзі Штурмом на базі латинської середньої школи.

Діяльність гімназії базувалася на принципах благочестя, красномовства та знання.

Незважаючи на всі нововведення протестантської школи домінувала релігійно-політична спрямованість, що робило освіту вкрай обмеженою.

"Там, де лютеранство, там загибель наук і цивілізації" – Еразм.

Єзуїтська система виховання в період Контрреформації

Реформація викликала з боку католицтва самозахист. Найбільш інтелігентним і відданим був орден заснований в 1543 р. іспанцем Ігнатієм Лайлом.

Завданням його було відновлення величі церкви. Одним із завдань було виховання юнацтва.

Навчальний лад єзуїтських шкіл.

Панував статут генерала Аквавіві. Перше місце займала латинська мова (для вироблення красномовства); грецька, "ерудиція" (ученість) – математика, географія, історія.

Порядок занять був суворо визначений:

3 години до і 3 години після обіду. Один раз на тиждень – вільний день (2 год до обіду).

Завдання: уникнути перевантажень, розмір домашніх завдань невеликий, займалися переписуванням.

Девіз: ***"Краще знати менше, але ґрунтовно"***.

У суботу повторювати все вивчене за тиждень.

Під наглядом викладача учні влаштовували диспути, виконували вправи, що сприяли розвиткові самодіяльності.

Школи були матеріально добре обладнані.

Основний недолік шкіл: омертвілість і нерухомість (не зважали на потреби часу).

Виховний лад єзуїтських шкіл

1. М'яке гуманне поводження з учнями.
2. Фізичний вплив виявлявся рідко.
3. Правильний погляд єзуїтів «краще попередити, ніж виправляти».
4. Центр ваги дисципліни полягав у нагляді за вихованням.
5. Турбота про фізичне здоров'я (майданчик для ігор, фехтування, їзда верхи).

Недоліки виховання єзуїтів:

1. Суворий нагляд.
2. Взаємне шпигунство (лицемірство, прихованість, нещирість)
Приклад: весь клас ділився на два табори, які змагалися (Рим і Карфаген).
3. Посилено застосовувалися зовнішні відзнаки та нагороди (претори, цензори і т. д.), а також знаки ганьби (вуха віслюка, дурний ковпак).
4. Звичка до беззаперечної покори (відмова від своєї волі).
5. Релігійне виховання (суворо послідовна робота).

Нові початки виховання в епоху гуманізму-реформізму

1. Центральним поняттям в освіті стало поняття **"внутрішній моральний момент"**.
2. Свідомість психологічної основи виховання (досі школа переслідувала інтереси папства, забуваючи про особистість).
3. Пом'якшення дисципліни у вихованні.
4. Увага до фізичного виховання (за вченням апостола Павла, перед яким схилились реформатори, "тіло – є храм святого духу, який в нас живе і тому гідний піклувань").

5. Національний елемент у вихованні (розвивати відданість своєму народу і Батьківщині). Особливо в Германії.

6. Зміни в області навчання (діалектичне богослов'я поступається місцем класичним і реалістичним знанням).

Завдання: розвиток людської особистості; важливість вивчення рідної мови (доступно було Священе писання); антична література, мова викладають у початкових класичних гімназіях, реальні школи – Франція, Англія.

Зміни в методиці навчання: свідоме засвоєння того, що вивчають.

7. Розвиток педагогічної теорії.

Рекомендована література для студентів:

- 1. Левківський М.В. Історія педагогіки. - Житомир, 2002.
- 2. Історія педагогіки /За ред. М. В. Левківського, О. А. Дубасенюк. - Житомир, 1999.
- 3. Кравець В. Історія класичної зарубіжної педагогіки та шкільництва. - Тернопіль, 1996.
- 4. Пискунов А. И. Хрестоматия по истории зарубежной педагогике: Учеб. пособие для студентов пед. ин-тов. - М.: Просвещение, 1981.

- **Тест з теми “Виховання, школа і педагогічна думка в Західній Європі в середні віки і епоху Відродження”**
- 1. Який аспект умінь був не обов'язковим у лицарському вихованні в епоху Середньовіччя:
 - а) грати у шахи;*
 - б) володіти зброєю;*
 - в) полювати;*
 - г) уміння складати вірші і співати;*
 - д) читати і писати.*
- 2. У якій середньовічній школі зміст оволодіння загальною освітою був найбільш повним:
 - а) приходській;*
 - б) гільдійській;*
 - в) цеховій;*
 - г) соборній;*
 - д) монастирській.*

- 3. Середньовічний учень із роду феодалів офіційно мав назву:
 - а) студент;
 - б) паж;
 - в) джура;
 - г) козачок.

- 4. Автор "Будинку радості" епохи Відродження:
 - а) Т.Мор;
 - б) Р.Оуен;
 - в) Т.Кампанелла;
 - г) Вітторіно де Фельтре;
 - д) М. Монтень.

- 5. Від якого слова, в перекладі з латинської мови, походить слово "університет"?
 - а) світський,
 - б) навчати,
 - в) місце, де вчать,
 - г) сукупність,
 - д) освіченість.

- 6. Хто заснував Орден Єзуїтів 1543 році?
 - а) *Августин Аврелій;*
 - б) *Ігнатій Лайола;*
 - в) *Франсуа Рабле;*
 - г) *Пилип Меланхтон.*

- 7. Головним завданням Ордену Єзуїтів було:
 - а) *реформація економіки;*
 - б) *просвітницька діяльність;*
 - в) *створення шкіл для бідного населення;*
 - г) *відновлення величі церкви..*

- 8. В основі навчального устрою єзуїтів лежав:
 - а) *Устав Петра I;*
 - б) *Устав Аквавіві;*
 - в) *метод Квінтіліана.*
 - г) *Біблія;*

- 9. Визначальним у вихованні в епоху Відродження був принцип:
 - а) авторитаризму;
 - б) деспотизму;
 - в) народності;
 - г) гуманізму;
 - д) культуровідповідності.

- 10. Автор твору "Гаргантюа і Пантагрюель":
 - а) Томмазо Кампанелла;
 - б) Мішень Монтень;
 - в) Франсуа Рабле;
 - г) Еразм Роттердамський.